

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дергачова Артема Костянтиновича на тему «Дія кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», підготовлений та затверджений на підставі публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення кафедрою кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 14 від 27 квітня 2026 року)

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету. Дослідження дії кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб є актуальним питанням в сучасних умовах трансформації правової системи України, її адаптації до євроінтеграційного вектору, а також системного удосконалення кримінального процесуального законодавства. Враховуючи динамічність внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства, здійснення ґрунтовного дослідження механізмів дії кримінальних процесуальних норм стає фундаментальним фактором забезпечення висхідного принципу – верховенства права. Дію кримінальних процесуальних норм слід розглядати крізь призму трьох взаємопов'язаних між собою площин – часу, простору та кола осіб. Фактично, за допомогою такої диференціації й визначається, коли, де та стосовно яких осіб відповідна кримінальна процесуальна норма набуває юридичної сили, та які правові наслідки вона породжує. Крім того, належне визначення та застосування кримінальних процесуальних норм є передумовою забезпечення передбачуваності нормативно-правового регулювання в рамках здійснення кримінального провадження.

Особливого значення під час визначення дії кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб набуває саме темпоральний аспект. Зокрема, дослідження дії кримінальних процесуальних норм в часі зумовлює можливість нівелювання деструктивних законодавчих аспектів на кшталт колізії під час систематичних змін до національної нормативно-правової площини. Крім того, дослідження даного аспекту надає можливість визначити належність тієї чи іншої

норми права у разі триваючих кримінальних процесуальних правовідносин. З практичної точки зору, невирішеність чи дискусійність окремих питань, що пов'язані із ретроактивною чи ультраактивною формами дії кримінальних процесуальних норм неминуче впливає на каталог прав та гарантій їх забезпечення для учасників кримінального провадження. Що стосується дії кримінальних процесуальних норм у просторі, то дане питання набуває особливої актуальності в межах визначення відповідної території щодо поширення зазначених норм. Враховуючи збройні конфлікти та розширення міжнародного співробітництва, у тому числі й у сфері кримінальної юстиції, висвітлення особливостей просторової дії кримінальних процесуальних норм видається вкрай актуальним напрямком дослідження. Не менш важливого значення набуває й дослідження поширення дії кримінальних процесуальних норм за колом осіб. Розгляд зазначеного питання потребує звернення до інституту особливого правового статусу особи у кримінальному провадженні. Такий статус запроваджує посилений механізм правового захисту, який корелює з офіційним статусом особи та спрямований на нівелювання потенційного тиску на її професійну діяльність через кримінальне провадження.

Враховуючи визначену актуальність, обрана тематика дослідження має значний теоретичний і практичний потенціал, оскільки поєднує застосування фундаментальних принципів кримінального процесу (верховенство права, законності, рівності перед законом і судом) та особливості поширення кримінальних процесуальних норм залежно від часу, простору та кола осіб. З практичної точки зору, проведення даного дослідження забезпечить уніфіковане визначення закономірностей дії кримінальних процесуальних норм, надасть можливість розв'язати актуальні проблеми у правозастосовній практиці, сприятиме уніфікації кримінального процесуального законодавства, забезпечить формування єдиної судової практики та зміцнить гарантії захисту учасників кримінального провадження.

Визначення дії норм права (закону), зокрема кримінальних процесуальних, стало предметом наукових досліджень низки вчених, серед яких окремої уваги

заслуговують такі автори, як С. А. Альперт, І. В. Басиста, Ю. В. Баулін, О. І. Бережний, С. В. Давиденко, О. М. Дроздов, Н. В. Глинська, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, О. М. Калужна, О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. І. Марочкін, О. В. Петришин, М. А. Погорецький, С. П. Погребняк, Ю. А. Пономаренко, М. О. Теплюк, А. Р. Туманянц, Л. Д. Удалова, С. Б. Фомін, Ю. В. Циганюк, О. Г. Шило, А. О. Шуліма, С. І. Щериця та інші.

Разом з тим, дія кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб не була предметом комплексного аналізу, оскільки увага дослідників переважно фокусувалася на окремих аспектах процесуального законодавства. З огляду на це, і була обрана тема дослідження, зокрема в розрізі особливостей застосування кримінальних процесуальних норм як окремо (час, простір, коло осіб), так і в їхній сукупності.

Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 17 листопада 2022 року (протокол № 3).

Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації. Мета дисертаційної роботи полягає у формуванні цілісного наукового підходу до визначення закономірностей, механізмів та особливостей дії кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб, виявленні проблемних аспектів їх правового регулювання та правозастосування, а також у розробленні обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правового регулювання кримінального провадження.

Для досягнення мети автором дисертації були поставлені такі *завдання*:

– охарактеризувати доктринальні підходи до розуміння поняття та правової природи кримінальних процесуальних норм та висвітлити їх роль під час здійснення правового регулювання здійснення кримінального провадження;

– визначити структурну побудову, елементи кримінальної процесуальної

норми та висвітлити особливості будови визначеної норми;

– розкрити темпоральні характеристики та особливості дії кримінальних процесуальних норм в часі, а також дослідити можливість, порядок, підстави та механізми застосування зворотної дії кримінальних процесуальних норм в часі;

– встановити межі та особливості застосування кримінальних процесуальних норм у просторі за територіальною дією й окреслити специфіку їх застосування на території України;

– визначити правові підстави та механізми реалізації екстериторіальної дії кримінальних процесуальних норм та умови їх застосування поза межами юрисдикції України;

– розкрити теоретичні засади й особливості застосування загальних положень кримінальних процесуальних норм за колом осіб та визначити порядок їх застосування щодо учасників кримінального провадження з різним правовим статусом;

– визначити правові підстави, обмеження та особливості застосування кримінальних процесуальних норм щодо осіб, які користуються дипломатичними привілеями, в рамках реалізації положень міжнародного законодавства;

– дослідити особливості застосування кримінальних процесуальних норм щодо окремих категорій громадян України, виявити проблемні аспекти визначення меж диференціації кримінальної процесуальної форми, а також висвітлити сутність і специфіку надання спеціального правового статусу таким особам в рамках кримінального провадження.

Всі поставлені завдання було вирішено, мета дослідження була досягнута.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у тому, що робота є одним із перших у вітчизняній науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням теоретичних і практичних аспектів під час визначення дії кримінальних процесуальних норм. Основні теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи конкретизуються в таких положеннях:

уперше:

— комплексно обґрунтовано тривимірну форму дії кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб крізь призму функціонального призначення кожної із форм;

— визначено особливості розмежування способів дії кримінальних процесуальних норм в часі під час законодавчих змін, що дозволило виокремити негайну, ретроактивну та ультраактивну дії відповідної норми;

— з урахуванням принципу юридичної визначеності як складового елемента верховенства права, а також правових позицій Верховного Суду та Європейського суду з прав людини сформульовано підхід до визначення можливості, умов і меж застосування зворотної дії кримінальних процесуальних норм;

— обґрунтовано розширене тлумачення верхньої межі просторової дії кримінальних процесуальних норм України в контексті космічного простору, що дозволило сформулювати підхід до визначення юрисдикції держави щодо об'єктів у космічному просторі;

— запропоновано підхід до визначення меж дії кримінальних процесуальних норм в часі з урахуванням доктрини *res judicata*, що дало змогу обґрунтувати неможливість поширення зворотної дії кримінальних процесуальних норм після ухвалення остаточного судового рішення у межах кримінального провадження.

удосконалено:

— підхід до визначення просторової дії кримінальних процесуальних норм шляхом уточнення меж їх територіального поширення в межах національної юрисдикції України;

— науково-практичні положення щодо екстериторіальної дії кримінальних процесуальних норм через конкретизацію особливостей їх застосування на об'єктах, що перебувають під юрисдикцією України поза її державним кордоном (функціональна територія), зокрема у приміщеннях дипломатичних і консульських установ;

— підхід до визначення особливостей застосування кримінальних процесуальних норм щодо окремих категорій громадян України, який полягає у конкретизації підстав їх застосування, визначенні часових меж і умов реалізації,

встановленні моменту виникнення та припинення їх дії, що забезпечує юридичну визначеність і єдність правозастосовної практики;

— визначення виняткової форми дії кримінальних процесуальних норм за колом осіб через уточнення правової природи дипломатичного імунітету як механізму встановлення меж кримінальної процесуальної юрисдикції держави, а також конкретизацію меж процесуальної недоторканності осіб, на яких він поширюється.

набули подальшого розвитку:

— порядок застосування загальних положень кримінальних процесуальних норм за колом осіб, що дозволило уточнити універсальні процесуальні правила диференціації суб'єктів із різним правовим статусом у межах кримінального провадження;

— теоретико-практичне тлумачення територіальної дії кримінальних процесуальних норм, яке полягає у визначенні меж їх застосування на суходолі, у повітряному та водному просторі України та встановленні особливостей їх дії у кожному з них;

— підхід щодо співвідношення територіальної та екстериторіальної дії кримінальних процесуальних норм, який полягає у розмежуванні порядку їх застосування та визначенні умов їх реалізації, що дозволяє уніфікувати їх застосування у міжнародному правовому просторі;

— розмежування загальної особистої недоторканності та функціональної недоторканності у кримінальному провадженні, що дало змогу визначити їх відмінну правову природу, умови застосування, часові межі дії та значення для реалізації кримінальних процесуальних норм за колом осіб.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження.

Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації достатньою мірою науково обґрунтовані й достовірні. Для отримання обґрунтованих і достовірних результатів дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Діалектичний метод застосовувався протягом всього дослідження з метою здійснення аналізу внутрішніх та зовнішніх правових явищ,

окреслення їх цілісності, взаємозв'язків та взаємообумовленості в контексті тематики дії кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб. Структурно-функціональний та формально-логічний методи надали можливість сформулювати понятійно-категоріальний апарат та висвітлити співвідношення між ключовими правовими категоріями (розділ 1). Системно-структурний метод став у нагоді під час визначення системних зв'язків та характеристик ключових елементів механізму застосування кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб (розділ 2). Формально-юридичний та порівняльно-правовий методи були використані в рамках розділу 3 – дія кримінальних процесуальних норм за колом осіб. Зокрема, формально-юридичний метод забезпечив можливість здійснити аналіз нормативних положень, що визначають особливості правового статусу окремих категорій осіб, а саме щодо представників дипломатичного та консульського корпусів. У свою чергу, порівняльно-правовий метод дозволив визначити основні відмінності щодо забезпечення правових гарантій, як у національному законодавстві, так і в міжнародно-правовій площині. Крім того, в рамках розділу 2 та 3 активно використовувався герменевтичний метод, за допомогою якого здійснювалась поглиблена інтерпретація щодо розуміння з точки зору поширення дії кримінальних процесуальних норм рішень КСУ, ЄСПЛ, ВС тощо. Визначений каталог методів надав можливість здійснити комплексне дослідження та отримати науково-обґрунтовані висновки.

Практичне значення одержаних результатів обумовлено сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Сформульовані висновки та практичні рекомендації можуть бути застосовані: 1) у правотворчій діяльності – для удосконалення змісту положень кримінального процесуального законодавства, а також узгодження існуючих законодавчих положень, зокрема, щодо темпоральних характеристик дії норми права; 2) у правозастосовній діяльності – для уніфікації та оптимізації правозастосовної практики у різних формах дії кримінальних процесуальних норм задля забезпечення неухильного дотримання висхідних засад кримінального судочинства та каталогу прав його учасників; 3) у науково-дослідницькій роботі – для подальшого теоретичного опрацювання проблематики

дії норм права в часі, просторі та за колом осіб у суміжних та інших галузях права;
4) у навчальному процесі – для формування нових навчальних модулів, присвячених вивченню дії кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати та їх обґрунтування, рекомендації практичного характеру, що містяться в дисертації, були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: «Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції, присвячений пам'яті О. Г. Шило» (м. Харків, 15 листоп. 2023 р.); «Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства» (м. Харків, 18 листоп. 2023 р.); «Юридична осінь 2023» (м. Харків, 17 листоп. 2023 р.); «Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції, присвячений 100-річчю від дня народження С. А. Альперта» (м. Харків, 24 берез. 2023 р.); «Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції» (м. Харків, 17 квіт. 2024 р.); «Юридична осінь 2024» (м. Харків, 19 листоп. 2024 р.); «Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції», 2025 р., м. Харків; VIII Харківський кримінальний процесуальний полілог «Допустимість доказів у кримінальному провадженні: між імперативністю закону та процесуальною толерантністю» (м. Харків, 14 листоп. 2025 р.); Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції : IX кримінальний процесуальний полілог (м. Харків, 23 берез. 2026 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані у дослідженні, викладено в 13 наукових працях, з яких 4 статті опубліковані у наукових фахових виданнях України, та тези 9-ти доповідей – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дергачов А. К. Темпоральна дія кримінальних процесуальних норм. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 112–118. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.15>.

2. Дергачов А. К. Дія кримінальних процесуальних норм щодо окремої категорії громадян України. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Право. 2025. Вип. 91: ч. 4. С. 273–278. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.38>.

3. Дергачов А. К. Дія кримінальних процесуальних норм у просторі під час проведення військової операції Збройних Сил України на території Курської області РФ. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 44–51. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2025.6>.

4. Дергачов А. К. Територіальна дія кримінальних процесуальних норм: національно-правовий аспект. *Національні інтереси України*. 2026. № 2 (19). С. 752–761. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2\(19\)-752-761](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2(19)-752-761).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дергачов А. К. Чинність кримінальних процесуальних норм в умовах воєнного стану. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : V Харківський кримінальний процесуальний полілог, присвячений пам'яті О. Г. Шило (м. Харків, 15 листоп. 2023 р.). Харків : Право, 2024. С. 160–163.

6. Дергачов А. К. Принцип темпоральної дії кримінальних процесуальних норм. *Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства* : зб. тез наук. доп. і повідомл. XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів (м. Харків, 18 листоп. 2023 р.). Харків : Право, 2023. С. 341–344.

7. Дергачов А. К. До питання проблематики доказування кримінальних правопорушень про колабораційну діяльність. *Юридична осінь 2023* : зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 17 листоп. 2023 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2023. С. 252–255.

8. Дергачов А. К. Проблеми розвитку кримінального процесуального законодавства. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : IV Харків. кримінал. процесуал. полілог, присвяч. 100-річчю від дня народж. канд. юрид. наук, проф. С. А. Альперта (м. Харків, 24 берез. 2023 р.). Харків : Право, 2023. С. 49–51.

9. Дергачов А. К. Судовий контроль у кримінальному процесі в умовах воєнного стану. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : VI Харків. кримінал. процесуал. полілог (м. Харків, 17 квіт. 2024 р.). Харків : Право, 2024. С. 119–122.

10. Дергачов А. К. Незворотність кримінальної процесуальної норми в часі у разі ухвалення остаточного рішення по справі. *Юридична осінь 2024 року*: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 19 листоп. 2024 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2024. С. 429–432.

11. Дергачов А. К. Особливості дії норм кримінального процесуального права у просторі в умовах проведення військової операції Збройних Сил України на території РФ. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : VII Харків. кримінал. процесуал. полілог для аспірантів. Харків. 2025.

12. Дергачов А. К. Темпоральна дія кримінального процесуального закону як фактор формування концепції допустимості доказів. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : VIII Харків. кримінал. процесуал. полілог. *Допустимість доказів у кримінальному провадженні: між імперативністю закону та процесуальною толерантністю* (м. Харків, 14 листоп. 2025 р.) : зб. ст. / редкол. : О. В. Капліна, В. В. Вапнярчук, М. А. Погорецький, А. Р. Туманянц, М. Є. Шумило. Харків : Право, 2026. С. 199–202.

13. Дергачов А. К. Особливості дії кримінальних процесуальних норм відносно окремих категорій громадян України. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : IX. кримінал. процесуал. полілог (м. Харків, 23 берез. 2026 р.). Харків : Право, 2026. С. 12–14.

Опубліковані статті містять належним чином обґрунтовані наукові результати відповідно до поставленої мети та висновків.

Публікації, в яких висвітлені наукові результати дисертації здобувача, відповідають вимогам пунктів 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію виконано українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

Дисертація Дергачова Артема Костянтиновича на тему «Дія кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб» є кваліфікаційною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати, які вирішують конкретне наукове завдання, що полягає у формуванні цілісного наукового підходу до визначення закономірностей, механізмів та особливостей дії кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб, виявленні проблемних аспектів їх правового регулювання та правозастосування, а також у розробленні обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, спрямованих на їх удосконалення.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з дотриманням академічної доброчесності. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором особисто й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Дисертація Дергачова Артема Костянтиновича на тему «Дія кримінальних процесуальних норм в часі, просторі та за колом осіб» відповідає вимогам оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та може бути подана до разової ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Головуюча на засіданні
завідувачка кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор**
27 квітня 2026 року

Оксана КАПЛІНА

Підпис: *Капліної О.*
Засвідчую
Нач.ВК
27 04. 2026 р.